

heid met politieke eerbied. Maar hij bevorderde aan zijn hof ook de wetenschap en de kunst en ondersteunde onder andere Jan van Eyck. Jan III werd al in januari 1425 vermoord. Met hem stierf de lijn Straubing-Holland in de mannelijke lijn uit.

Jacoba had de strijd om haar erfenis nog niet opgegeven. Maar nu trad haar neef, hertog Filips de Goede van Bourgondië, als nieuwe tegenstrever op: hij was door Jan III tot erfgenaam benoemd. In het verdrag van Den Haag van 1433 zag de ongelukkige Jacoba uiteindelijk ten gunste van Filips van al haar rechten af. Zij kocht daarmee de vrijlating van haar geliefde en heimelijke vierde echtgenoot Frank van Borselen. Drie jaar later stierf Jacoba aan tuberculose op het slot Teylingen (Zuid-Holland). Zij ging als „vrouw in wapenrusting” („Weib in Rüstung”) de geschiedenis in en is tot op heden het in Nederland bekendste lid van het geslacht Wittelsbach. Holland, Zeeland, Friesland en Henegouwen gingen in het rijk van de Bourgondische hertogen op.

In het landsdeel Neder-Beieren, waar alleen de mannelijke erfopvolging gold, was na de dood van Jan III een strijd tussen de Beierse Wittelsbachers ontbrand. Koning Sigismund besloot uiteindelijk in 1429 met het Oordeel van Presburg („Preßburger Schiedsspruch”; Presburg is het huidige Bratislava) over het lot van het Neder-Beierse gebied: het werd bij lot tussen Lodewijk VII van Beieren-Ingolstadt, Hendrik de XVI van Beieren-Landshut en Ernst I en Willem III van Beieren-München opgedeeld.

Het tijdperk van het hertogdom Beieren-Straubing-Holland betekende voor beide landsdelen een economische, culturele en stedenbouwkundige opbloei. Zo werd bijvoorbeeld het landelijke „des Graven Haage” de glansvolle residentie Den Haag, tot op heden de zetel van de regering van Nederland. De Neder-Beierse tegenhanger, de hoofd- en residentiestad Straubing, kreeg in deze tijd bijna al haar belangrijke historische gebouwen en daarmee haar gotische aanzicht. En wie van maatjesharing geniet, moet weten dat ook deze Nederlandse specialiteit haar wortels heeft in de slimme bevordering van de visvangst door de hertogen van Wittelsbach!

Uitgever:
Stadt Straubing · Tourismus und Stadtwerbung
Theresienplatz 2 (Rathaus) · 94315 Straubing
Telefon 09421/944-307 · tourismus@straubing.de · www.straubing.de

Tekst: Dr. Dorit-Maria Krenn · Stadsarchief Straubing

Vertaling: Rob Zaagman · Ambassadeur van het Koninkrijk der Nederlanden in Wellington, Nieuw-Zeeland

Vormgeving: teamElgato · www.teamElgato.de

Het drukker: Druckerei Beck · www.beck-sr.net

Copyrightvermelding: Hans Werl, de Slag van de Hertogen van Straubing-Holland tegen de Friezen, rond 1600 / Hertogenkasteel met Karmelietenkerk / Wapen en fresco's in de toegangspoortoren van het kasteel, rond 1422 (Foto's Peter Schwarz); Stadstoren en Sint Jakobskerk (Foto Erwin Hahn); grafmonument Albrecht II in de Karmelietenkerk (Foto Manfred Bernhard); Straubing vanuit het noorden, pentekening van Michael Eresinger, 1577 (BayHStA München Planslg. 2127)

12 Klooster en kerk van de Karmelieten

Op verzoek van hertog Albrecht I van Straubing-Holland verhuisde de bedelorde van de Geschoeide Karmelieten in 1368 van Regensburg naar Straubing. In de buurt van het hertogelijke slot ontstond een „Klosterl” (kloostertje), dat in 1684 een bescheiden renovatie in barokstijl onderging. De Karmelieten zijn tot vandaag de dag als zielzorgers in Straubing actief. De Heilige Geestkerk van de Karmelieten („Karmelitenkirche Heiliger Geist”) is een hallenkerk met drie schepen en een typisch laatgotische zaal met ramen waardoor volop licht valt. De kerk groeide in verschillende bouwfasen tot 1430 en kreeg in 1700 zijn barokstijl. Achter het hoogaltaar staat het prachtige graf van hertogzoon Albrecht II van Straubing-Holland (alleen bij rondleidingen toegankelijk); hij was van 1387 tot zijn dood in 1397 stadhouder in Straubing.

13 Hertogelijk slot

Hertog Albrecht I van Straubing-Holland gaf in 1356 opdracht tot het bouwen van het hertogelijke slot: als vorstelijk woonhuis met hertogstoren, vorstelijke vleugel („Fürstentrakt”), kemenadetoren (aan de Donau) en een slotkapel; als wereldlijk bestuurscentrum met een rentmeesterskantoor, een tolkantoor en een graanopslagplaats met kantoor voor de toezichhouder; en als verdedigingsbastion. Het oudste deel van het slot is de toren in het zuiden (met klok en Palts-Beiers wapen uit het jaar 1777). Albrechts zoon Jan III liet in 1422 vermoedelijk naar Hollands voorbeeld in de vorstelijke vleugel

de ridderzaal bouwen, een van de grootste feestzalen in het middeleeuwse Duitsland (alleen bij bijzondere rondleidingen en evenementen toegankelijk). Het slot werd gedeeltelijk in barokke stijl herbouwd en diende vanaf 1755 als kazerne. Tegenwoordig is het de zetel van de belastingdienst, de stadsbibliotheek en het stadsarchief. Om de vier jaar vinden in de binnenhof van het slot de „Agnes-Bernauer-Festspiele” plaats.

14 Spitaltor (Hospitaalpoort)

Het oorspronkelijk laatmiddeleeuwse „Spitaltor” - de noordelijke poort in de stadsmuren - kreeg in 1628 een renaissancegevel en in 1816/17 twee aanbouwsels: een poortwachtershuis en een poortwachterswoning.

15 Bürgerspital mit Dreifaltigkeitskirche (burgerhospitaal en Drievuldigheidskerk)

Het hospitaal werd al in de 13de eeuw voor de verarmde, oude en zieke burgers van de stad gebouwd. De oude drieschepige hospitaalzaal met

laatgotisch kruisribgewelf uit de 14de eeuw is nog behouden. De kerk werd na de stadsbrand van 1780 gerenoveerd en kreeg van binnen een vroegclassicistische vorm.

Buiten de stadswandeling:

St. Peter in der Altstadt (St. Peter in de oude stad)

Een kilometer Donau-afwaarts ligt de oorspronkelijke kern van de nederzetting Straubing met de romaanse basiliek St. Peter, die rond 1180 door het domkapittel van Augsburg werd gebouwd, en het vroegere burgerkerkhof van de stad. Behalve meer dan duizend grafmonumenten bevinden zich hier ook drie laatgotische kapellen. In één ervan bevindt zich het grafteken voor Agnes Bernauer, de echtgenote van hertogzoon Albrecht III van Beieren-München, die omdat zij van veel lagere stand was dan hij in 1435 in de Donau werd verdronken (kerk en kapellen zijn tot het traliewerk geopend).

1353-1425/29

Het hertogdom Beieren-Straubing-Holland

SP

„„Wij ... bij de gratie Gods, paltsgraaf van de Rijn en hertog van Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van de heerlijkheid Friesland“ „Wir ... von gottes genaden pfallenzgrafe bey Rhein und herzog zu Bayrn, grave zu Henegau, zu Hollannde, zu Seland und der herlichkeit zu Friesslanndt“

titels van de hertogen van Straubing-Holland; citaat uit een oorkonde van hertog Albrecht I van 17 september 1389.

Het hertogdom Beieren-Straubing-Holland

Tulpen, kaas, windmolens, zee en grachten – „Brezen“ (grote krakelingen), leverkaas, bos, rivier en „Gäu“ (of „Gäuboden“- de vruchtbare vlakte waar Straubing ligt). Ongeveer 800 kilometer ligt er tussen Nederland en Neder-Beieren. Op het eerste gezicht hebben die twee gebieden niet veel met elkaar gemeen. En toch kun je in de stadsparochiekerk St. Jakob in Straubing op een gotische grafsteen een man in Hollandse koopmansdracht tegenkomen, lijkt de ridderzaal van het hertogelijke slot van Straubing verbluffend veel op de Ridderzaal van het Binnenhof in Den Haag en groeten de vertrouwde Beierse wit-blauwe ruiten vanuit de vensters van de Oude en de Nieuwe Kerk in Delft.

Stadswandeling:

1 Stadstoren

Deze werd rond 1316 als wachttoren (tegen brand en vijanden) gebouwd en is vandaag de dag het symbool van Straubing (toegankelijk alleen bij rondleidingen).

2 Raadhuis

In 1382 werd een koopmanshuis tot het raadsgebouw van de stad omgebouwd. Uit deze tijd zijn nog het gedeelte met de ingang en op de eerste verdieping de historische raadhuiszaal met gotische vensters bewaard gebleven. In de zaal hangt een schilderij van Hans Werl (rond 1600), dat de hertogen van Straubing-Holland in een veldslag tegen de Friezen toont (alleen bij rondleidingen en evenementen toegankelijk). Het raadhuis kreeg in 1892-1893 een neogotische voorgevel.

3 Stadtpfarrkirche St. Jakob (stadsparochiekerk Sint Jacob)

Met de bouw van de hallenkerk met haar drie schepen en kooromgang drieschepige hallenkerk met kooromgang, een laatgotisch meesterwerk van de kerkbouwkunst, werd waarschijnlijk kort na 1400 begonnen. Als bouwmeester geldt Hans von Burghausen. In de Bartholomeuskapel („Bartholomäuskapelle“; achter het hoogaltaar)

Bijna 75 jaar lang, van 1353-1425, waren de huidige Nederlandse provincies Holland, Zeeland en Friesland, het Belgische Henegouwen en een grootdeel van Neder-Beieren gezamenlijk onderweg. Hoe was dat zo gekomen? De Wittelsbacher Lodewijk IV (Duits: „Ludwig“), keizer, Duitse koning en hertog van Beieren, bedreef een energieke machtspolitiek. Toen Willem IV, de laatste graaf van Henegouwen-Holland-Zeeland en Friesland, in september 1345 stierf, greep Lodewijk ook hier toe: hij had door zijn huwelijk met de zuster van Willem, Margaretha, aanspraken op deze gebieden verworven. Na de dood van Lodewijk verdeelden zijn zes zonen de erfenis onder elkaar. Willem en Albrecht kregen in 1353 de noordelijke gebieden en de noordoostelijke helft van Neder-Beieren, van Dietfurt in het Altmühlldal tot Schärding in het Innviertel (tegenwoordig net over de grens in Oostenrijk), van Furth im Wald aan de grens met Bohemen (Tsjechië) tot Dingolfing aan de rivier de Isar: het hertogdom Beieren-Straubing-Holland was geboren.

De twee broers regeerden aanvankelijk samen, waarbij Willem I zich op het noorden concentreerde en Albrecht I in Neder-Beieren met Straubing als hoofdstad heerste. Holland had al eerder graven met de naam Willem gehad; daarom heette hij daar Willem V. Maar al snel was hij door een hersenbloeding niet meer in staat om te regeren (hij stond daarom bekend als de „dolle graaf“) en in 1358 nam Albrecht ook de heerschappij in het noorden over. Hij moest zich hierbij niet alleen

tegen de opstandige Friezen handhaven, maar raakte ook bij de Hoekse en Kabeljauwse twisten betrokken, de partijstrijd in Holland tussen de „Kabeljauwen“, met hun aanhangers in de steden en onder de jongere adellijke geslachten, en de „Hoeken“, de oude adel. Het lukte Albrecht om de binnenlandspolitieke spanningen te kalmeren. Onder zijn regering rijpte het hertogdom Straubing-Holland tot een goed georganiseerd gebied, dat zich economisch sterk ontwikkelde en Europees aanzien

verwierf door een diplomatieke, breed opgezette dynastieke politiek. Ondanks de grote afstand tussen de beide landsdelen bestonden er intensieve betrekkingen en waren er voortdurend diplomaten, boodschappers, bestuurders, ambachtslieden en kunstenaars tussen de regio's onderweg.

Hertog Albrecht, die de reputatie verwierf van een zeer groot vorst, stierf in 1404 na een regering van bijna 50 jaar. Zijn oudste zoon Willem II (in Holland: Willem VI), een energieke, ridderlijke en prachtlievende hertog, erfde de noordelijke gebieden. Hij zette het machtsspel van zijn vader zelfbewust voort. Zelf getrouwd met Margarethe, de dochter van de machtige Bourgondische hertog Filips de Stoute, huwde hij zijn enige dochter Jacoba uit aan Jan, de Franse troonopvolger. Zijn eigen broer Jan (Duits: „Johann“), de (niet gewijde) bisschop-elect van Luik, kreeg het Neder-Beierse landsdeel.

Toen Willem in 1417 onverwacht aan de gevolgen van een hondenbeet stierf, kwam het tot een heftige machtsstrijd. Willem had zijn dochter Jacoba, die intussen weduwe geworden was, tot erfgename benoemd, maar Jan vocht de heerschappij van zijn nicht aan – en met succes. Nadat hij van zijn ambt als bisschop afstand had gedaan en met Elisabeth van Görlitz, de erfgename van Luxemburg, was getrouwd, werd hij door Sigismund, de koning van het Duitse Rijk, tot landsheer van het weer verenigde hertogdom Straubing-Holland benoemd. Jan III, die vanwege zijn hardheid jegens opstandige burgers in Luik de bijnaam „zonder Genade“ had gekregen, was een kameleonische persoonlijk

bevindt zich het in kunstzinnig opzicht uitstekende grafmonument voor de Straubinger handelskoopman en raadshoer Ulrich Kastenmayr (gestorven in 1431), die Bourgondisch-Hollandse mode draagt. Het ontwerp van het grafteken zou van de Nederlandse kunstenaar Jan van Eyck kunnen zijn, die aan het hof van hertog Jan III werkte.

4 Kirche Aufnahme Mariens in den Himmel (Maria-ten-Hemelopnemingkerk) – voormalige Jezuitenkerk

De „Frauenkapelle am Oberen Tor“ (vrouwenkapel aan de bovenpoort), een oorspronkelijk gotisch tweeschepig gebouw, werd in 1368 voor de eerste keer in een oorkonde genoemd. Ze werd in 1631 aan de jezuïetenorde overgedragen, die in Straubing de reformatie moest bestrijden. De kerk werd in 1683 in vroegbarokke stijl verbouwd. In de zijruimte van de mannelijke Mariacongregatie bevindt zich het oorspronkelijke toegangsportaal met een madonna in de timpaan, vermoedelijk uit de eerste helft van de 14de eeuw (bij rondleidingen toegankelijk).

5 Stadsplein

Nadat de in Beieren regerende hertog Lodewijk I (bijgenaamd „de Kelheimer“, omdat hij in Kelheim vermoord werd) in 1281 naast de bestaande nederzetting een nieuwe stad had gesticht, ontwikkelde Straubing zich snel tot de centrale markt- en handelsplaats voor het Beierse Woud en het Gäuboden-gebied. Het stadsplein („Theresien-

und Ludwigsplatz“) getuigt daarvan, met de mooie burgerlijke en adellijkehuizen uit de late middeleeuwen, die met voorgevels uit barok, rococo en classicisme versierd zijn.

6 Steinergerasse (Steinersteeg)

Hertog Albrecht I van Straubing-Holland nam in 1376 het initiatief tot de bestrating van de straten van de stad. De Steinergerasse was een van de eerste verharde straten in Zuid-Duitsland.

7 Kirche St. Veit (Sint-Vituskerk)

Na een stadsbrand die aan de vooravond van St. Vitus-dag in 1393 was uitgebroken, legde de burgerij van Straubing de gelofte af dat zij een gotische baksteenkerk zou laten bouwen. Met de bouw werd meteen begonnen. De kerk werd aan het begin van de 18de eeuw in barokke stijl verbouwd.

8 Rosengasse (Rozensteeg)

In de middeleeuwen was hier de woonwijk van de joden – „Judengasse“ (Jodensteeg) – waaraan nog een oude Hebreeuwse grafsteen uit het jaar 1328 herinnert, gemetseld in het huis Rosengasse 14. De joden werden in 1442 door hertog Albrecht III verdreven. Pas in de 19de eeuw vestigden zich weer joodse families in Straubing.

9 „Mondsichelmadonna-Haus“ (Huis van de madonna met de maansikkel)

Het huis „mit der Mondsichelmadonna“ (Ludwigsplatz 36) heeft naast een rococogevel (rond 1760), die de bekende Straubinger beeldhouwer en stukadoor Mathias Obermayr vorm gaf, nog een laatmiddeleeuws stuk muur direct onder het dak met drie openingen die er als sleutelgaten uitzien.

10 „Haus in der Kron“

Het „Haus in der Kron“ (Ludwigsplatz 21) met het laatgotische huismerk, een vergulde koperen kroon, was eigendom van de rijke patriciërsfamilie Zeller, die als laken- en wijnhandelaars met de hertogen van Straubing-Holland zaken deden. Mathias Obermayr schiep in de 18de eeuw de voor Straubing typische rococogevel.

11 Gäubodenmuseum – model van Sandtner

Het laatmiddeleeuwse Straubing is door de houten maquette van meester-draaier Jakob Sandtner uit het jaar 1568 vastgelegd. Een kopie van de maquette staat in de lobby van het Gäubodenmuseum, Fraunhoferstraße 23 (openingstijden dinsdag t/m zondag van 10.00 tot 16.00 uur, 's maandags gesloten).

